

Õiguskantsler

Teie 11.07.2024 nr

Meie 15.07.2024 nr 16-4/241129/2404177

Mandaatide jagamine Riigikogus ja fraktsioonidesse mittekuuluvate saadikute õigused

Austatud avaldaja

Küsisite seoses Riigikogu liikmete hiljutiste erakonnavahetustega, kas valimistel antud hääled jäävad isiklikult valitud rahvaesindajale või kuuluvad need sisuliselt erakonnale, kelle nimekirjas Riigikokku pääseti.

Täna teid olulise küsimuse eest. Eesti Riigikogu valmistel kehtib proportsionaalne valimissüsteem. See tähendab, et erakonna kandidaatidele antud häälte osakaal kõikidest kehtivatest häältest on ligikaudu võrdne protsendiga Riigikogu kohtadest. Kui erakonna kandidaadid koguvad ühtekokku näiteks 5 % kõikidest häältest üle riigi, on tulemuseks u 5 kohta Riigikogus. Kui kandidaatide kogusaak oli 20 %, siis u 20. Nõnda saavad vastavalt kandepinnale esinduse kõik ühiskonnas laiemalt levinud vaated ja huvid. Olukorda, mis tekkis äsja Ühendkuningriigis -rahvaesinduses erakonnale saadud kohtade osakaal erines oluliselt valijatelt saadud häälte osakaalust - nõnda tekkida ei saa.

Proportsionaalse valimissüsteemi raames kasutatakse Eestis avatud nimekirju. See tähendab, et selle, kes erakonna kandidaatidest Riigikokku saab, määrab kandidaadile isiklikult antud häälte arv. Iga valimisringkonna kandidaatide nimekirjas reastatakse kandidaadid vastavalt nende isiklikule hääletasaagile ümber ja parlamenti pääsevad suurimad hääletekogujad. Erinevalt kinniste nimekirjadega süsteemist on seega määrav valija tahe, mitte erakonna otsus. [2023. aasta Riigikogu valimistel](#) jaotati otseselt isikliku hääletasaagi alusel 75 mandaati.

Ülejäänud mandaadid jagati üleriigilise nimekirja alusel kompensatsioonimandaatidena, et lõpptulemusena oleksid rahvaesinduses valijate vaated ja huvid esindatud vastavalt nende levikule ühiskonnas. Kompensatsioonimandaate ongi vaja sellel eesmärgil, et saavutada võimalikult täpne rahvaesinduse kohtade osakaalu vastavus valijalt saadud toetuse osakaalule. Vähem kui 5% valijate toetusega erakondade kandidaadid Riigikokku üldjuhul ei pääse - see oleks võimalik vaid siis, kui keegi kogub üksinda väga palju hääli e saab nn isikumandaadi. Väga väikese isikliku hääletasaagiga kandidaadid ei pääse Riigikokku ka üleriigilisest nimekirjast kompensatsioonimandaadi alusel.

Iga Riigikogu liige on põhiseadusliku institutsioon liikmena ka omaette põhiseaduslik institutsioon – tal on õigus esitada eelnõusid ja muudatusettepanekuid ning õigus ja kohustus anda Eesti inimeste käekäiku ja tulevikku määravate otsuste langetamisel vastavalt

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

südametunnistusele oma parim. [Põhiseaduse kohaselt ei ole Riigikogu liige seotud oma mandaadiga](#) – see tähendab, et ta ei ole kohustatud jääma oma erakonna liikmeks ega järgima fraktsioonidistsipliini. Erakonna fraktsioonis kokku lepitud hääletamis- ja tegutsemisviisidest mittelähtumise tagajärg võib olla fraktsioonist väljaarvamine, aga mitte Riigikogust ärasaatmine.

Hea riigiõigusliku tava kohaselt peaks fraktsioonid võimaldama oma liikmetel vastavalt nende südametunnistusele arvamust avaldada ja püüda fraktsioonikaaslasid veenda. Praktikas võidakse jätta eelnõude vastuvõtmisel hääletamine kõikidele fraktsiooni liikmetele vabaks, lubada mõnel saadikul erinevalt hääletada või rakendada fraktsioonidistsipliini ehk kohustust hääletada kokku lepitud viisil. Kui viimane toimub peale avatud arutelu, mahub see heade demokraatlike tavade raamesse.

Kui Riigikogu liige arvatakse fraktsioonist välja, [ei saa ta uue fraktsiooniga liituda](#). Muu hulgas tähendab see, et fraktsioonil puudub majanduslik motivatsioon teise fraktsiooni liiget enda juurde meelitada. Fraktsiooni suurusest muu hulgas sõltub (kõrgema palgaga) aseesimeeste hulk ja fraktsiooni abipersonali suurus.

Päriselus osalevad fraktsiooni mittekuuluvad saadikud sageli siiski oma uue erakonna fraktsiooni töös. Kui valimistel osalenud erakonnast ja selle fraktsioonist lahkunud saadikud liituvad erakonnaga, mille nimekiri ei ületanud valimiskünnist, siis uut fraktsiooni asutada ei saa. Samuti ei saa Riigikogus ametlikult esineda parlamendivälise erakonna liikmena. Küll aga võivad need saadikud uue erakonna liikmena esineda näiteks ajakirjanduses ning luua maailmavaatele või huvidele tuginevaid saadikurühmi ja -ühendusi.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Olari Koppel
asetäitja-nõunik, õiguskantsleri kantselei direktor
õiguskantsleri ülesannetes